

Merre tovább, Kína?

Interjú Tóth Barna Kína-szakértővel

Az alábbi beszélgetés a Nemzet és Biztonság azon sorozatának második darabja, amelyben szerkesztőségünk arra keresi a választ, hogy vajon a nemzetközi élet főszereplőit stratégiai szempontból hogyan érinti, érintette a gazdasági világválság. Vajon győztesként vagy vesztesként kerülnek-e ki abból a krízisből, amely sokak szerint alapjaiban alakítja át a világrendet?

Nemzet és Biztonság: Számos nemzetközi folyamat és esemény azt mutatja, hogy a világ ma egy olyan többpólusú világrendszer felé halad, amelyben az olyan országok, mint Kína, Oroszország, India, vagy az olyan nemzetközi szereplők, mint az Európai Unió, egyre jelentősebb szerepre tesznek szert a korábbi globális befolyását fenntartani képtelen Egyesült Államokkal szemben. Sokan egyenesen azt állítják, hogy a jelenlegi pénzügyi-gazdasági válság lesz a vízválasztó e tekintetben, vagyis azok a nagyhatalmak lesznek a jövő világrendjének meghatározói, amelyek végül győztesen kerülnek ki a válságból. A legegységesebb egyetértés az elemzők között abban mutatkozik, hogy Kína lesz az egyik legnagyobb nyertes. Hogyan érintette Kínát a gazdasági világválság, miért érintette olyan csekély mértékben? S a kínaiak számítottak-e, számítanak-e arra, hogy ez a világgazdasági válság az elsőők közé fogja emelni az országot?

Tóth Barna: Abban valóban teljes az egyetértés, hogy ennek a világgazdasági és pénzügyi válságnak Kína az első számú nyertese. Ennek alapvető oka abban rejlik, hogy a kínai gazdaság ezt megelőzően hihetetlen gyors növekedést mutatott, ráadásul éppen abban az időszakban, amely

közvetlenül megelőzte a válság kirobbanását. Kína korábbi 10%-os növekedése 2004–2007 között 13%-ra emelkedett, ami természetesen sok egyéb tényezőtől is függött. Többek között benne volt egy jelentős túlfűtöttség, de benne volt az is, hogy ebben az időszakban a fejlett országokban a hitelkihelyezések hihetetlen mértékben felgyorsultak, s az emberek ész nélkül költek. Hiába siránkozott az Egyesült Államok, hogy egyre növekvő importtöbblet van, és hiába próbálta ezt azzal magyarázni, hogy a kínai jüan messze alulértékelt és fel kell értékelní. A kínaiak ugyanis éppen ebben az időszakban értékelték fel 21%-kal a jüant, ennek ellenére az amerikai importtöbblet nem hogy nem csökkent, hanem inkább nőtt. Az első importtöbblet-csökkenés akkor jelentkezett, amikor az amerikaiaknál bekövetkezett a bankházak csődje, s onnantól kezdve a hitelkihelyezéseket megszigorították. Ekkor a kínaiaknak is rá kellett jönni – bár azért tudták ezt már korábban is –, hogy egy olyan hatalmas gazdaság, mint az övék, nem támaszkodhat egyoldalúan az exportfüggőségre. Tehát arra, hogy az a növekedési modell, amit a távol-keleti vagy a kistigrisek növekedési modelljének tekintünk – ami egy exportve-

zérelt növekedés –, elsősorban kis országokban hozhat látványos eredményeket...

NB: *Magyarország esetében nem hozott...*

T. B.: Magyarország esetében nem, mert továbbra sem vagyunk versenyképesek. Azt, amit elő tudunk állítani, nagyon magas költség-, anyag- és energiaráfordítással állítjuk elő. Ráadásul ezekben a termékekben a hozzáadott érték rendkívül kicsi.

NB: *Ha arra gondolok, hogy a kínai export-orientált fejlődés még mindig tömegtermelésen, bér munkán alapul, amihez szintén nem kell különösebb hozzáadott érték, nem kell képzett munkaerő, továbbra sem értem, miért nem működik ez olyan kis országok esetében, mint Magyarország. Mi az a plusz, amit nem tudunk ellesni a kínaiaktól?*

T. B.: Itt alapvetően két tényezőt kell megemlíteni. Az egyik a kínaiak hagyományos megtakarítási hajlama. Hozzá kell tenni, hogy ez nem kínai sajátosság, hanem távol-keleti, s nem alaptalanul össze szokták kapcsolni a konfucianus értékrenddel. A másik a kínai betanított munkaerő hallatlanul alacsony bérköltsége. A fejlett országokból azért vándorolt ki a legtöbb összeszerelő üzem Kínába, mert tizedéért, néha még tizenötödéért is el tudják végeztetni ugyanazt a munkát, amit Németországban vagy Amerikában.

NB: *A kínaiak nem érzik ezt kizsákmányolásnak?*

T. B.: Érezhetik kizsákmányolásnak, de egy kínai munkásnak még e kizsákmányolásból származó jövedelme is több, mint amit egy kínai paraszt a földjét művelve, az óriási lappangó munkanélküliség mellett el tud érní. De ez nem csak Kínára vonatkozik. Napjainkra gyakorlatilag egy új világméretű munkamegosztás alakult ki, s nem véletlen, hogy ennek a globalizált munkamegosztásnak nemcsak Kína, de India, Indonézia és Brazília is nyertese. Azzal, hogy a tőke a gyorsan felzárkózó/feltörekvő országokba települ és odaviszi a termelést – és nemcsak

a termelést, hanem ma már a fejlesztést is, s ez azért komoly változás a korábbi, kizárólag bér munkajellegű tömegtermelés fejlődési modelljéhez képest –, ezek a gyorsan felzárkózó/feltörekvő országok óriási előnyhöz jutottak. A másik alapvető dolog, hogy Kína és a kínai bankrendszer – amely ma is elsősorban államilag vezérelt, annak ellenére, hogy részvénytársasági formában működik és nagyon sok lakossági megtakarítást von be – nem volt és nincs összefonódva a nemzetközi finánciókéval. Emlékezzünk: a válság kezdetén az ingatlan- és a tőzsdéspekuláció luftballonjai pukkadtak szét – a kínaiak viszont nem mentek bele a fejlett országok ingatlan- és tőzsdéspekulációiba. Kína ugyancsak nemzetközi tőzsdére vitt néhány nagybankot és nagyvállalatot, de ez nem a New York-i, a frankfurti vagy a londoni tőzsdét jelentette, hanem a hongkongi és a szingapúri tőzsdéket. Érthető tehát, hogy nem voltak olyan mértékben kitéve ezeknek a megrázkódtatásoknak.

NB: *Kínában miben mutatkozott meg leginkább a pénzügyi és gazdasági világválság?*

T. B.: Kínát mindenekelőtt a világgiaici árukereslet hirtelen visszaesése érintette, mégpedig elég drasztikusan, hiszen miután 2001-ben belépett a WTO-ba, évente 25–30%-kal növelte az exportját. A kínai kivitel oly mértékben esett vissza a válság hatására, hogy a növekedés a várt 30%-nak csak a felét érte el. Még mindig volt tehát növekedés, de ha csak feleannyi exportra számíthatnak, mint korábban, s ennek azért vannak következményei. Ilyen volt például körülbelül 20 millió, zömmel külföldi tőkés cégeknek dolgozó migráns munkás elbocsátása 2009 elején. Felszámolásra került több millió kisvállalkozó is, akiknek a befektetései nem voltak akkorák, hogy túlélhessék a visszaesést. Elsősorban ezeket a problémákat kellett az államnak áthidalnia. S mivel Kínának renge-

teg megtakarított pénze volt, körülbelül 2000 milliárd dolláros valutatartalékkal rendelkezett, amelynek csupán az egyharmada nem volt mobilizálható (a válság kezdetén 700, ma pedig már 800 milliárdnyi az amerikai állampapírokba fektetett rész), a mobilizálható részből egy olyan gazdasági élénkítő csomagot képeztek, aminek a teljes összege két évre, 2009–2010-re 4000 milliárd jüant (közel 600 milliárd dollárt) tesz ki. Ebből finanszírozták és finanszírozzák az olyan nagy beruházásokat, amelyekről azt remélik, hogy a korábban foglalkoztatott, de a válság miatt munkanélkülivé vált munkaerőt újra foglalkoztatni tudják. Miután ebben az időszakban a kínai vezetésnek alkalmá nyílt és készletét is érzett arra, hogy a gyorsan modernizálódó Kína e téren elért eredményeit minél inkább megmutassák – például a 2008-as olimpiával vagy az idén május elsején megnyílt sanghaji világkiállítással –, olyan infrastruktúrális építkezésekbe kezdtek, amelyek az építőiparban, az utak, vasutak, kikötők és repülőterek építése során nem annyira a tömeges munkaerőt igényelték, hanem inkább a legmodernebb technikák alkalmazását. Tény azonban, hogy ezek a beruházások nem szívták fel azt a munkaerő-felesleget, amelynek foglalkoztatására szükség lett volna.

NB: *Ha már az olimpiánál és a sanghaji világkiállításnál tartunk: a nyugati szakértők gyakran bírálják Kínát, s eleve elhibázottnak tekintik, hogy Peking ilyen nagyszabású, sokak szerint alapvetően presztízsberuházásokra költi a pénzét. Arra emlékeztetnek, hogy a Szovjetunió is abba ment tönkre, amikor fegyverkezés terén megpróbálta túlszárnyalni Amerikát, de legalábbis lépést kívánt tartani vele, s ennek következtében nemzeti jövedelmének elfogadhatatlanul nagy hányadát fordította erre.*

T. B.: Először is szögezzük le: Kína pénzügyi egyensúlya összehasonlíthatatlanul jobb, mint a Szovjetunióé bármikor is volt.

Nemzetközi adósságai az egy évi GDP-jének 22%-át teszik ki. A költségvetési hiánya – amely korábban mindig 0,7–1% körüli passzívumon volt – 2009-ben is csak 2,8%-ra ugrott fel. De ez még mindig belül van az Európai Unióban a valutauniós követelménynek számító 3%-on, miközben az EU országai és Amerika költségvetési hiányukat tekintve 11–12%-nál tartanak, s nem egy uniós ország nemzetközi tartozása egy évi nemzeti jövedelmének 100%-a fölött van.

Másodsor: valóban többször és többen vetik fel a kérdést, hogy miért kell Kínának olyan vasutat építenie, ahol 380 km/h sebességgel járnak a vonatok, miért kell évente 4500–4700 km autópályát építenie, miért kell olimpiát és világkiállítást rendeznie, és így tovább. Bírálatként fogalmazzák meg azt is, hogy a belső fogyasztásra való átállásnak nem láthatók a jelei. Mondják ezt egyébként olyankor, amikor évi 60%-kal nőnek a beruházások, de 15–16%-kal nő a fogyasztás is. Tény, hogy ebben az évben a beruházások GDP-hez viszonyítva aránya 72% lesz, de ebben benne van az a bizonyos 4000 milliárd jüan is, ami pluszként jött az éves költségvetésben előirányzott beruházási összegekhez.

A bírálók egyrészt nem ismerik jól a kínai valóságot, másrészt messze eltúlozzák a presztízsberuházások jelentőségét. Elfelejtik például, hogy Kínában már most meg kellett kezdeni emberek millióinak az áttelepítését olyan területekre, ahol a földművelést javítani lehet, s ennek érdekében folyókat is kénytelenek eltéríteni. A Sárga folyó, mire a tengerhez ér, szinte teljesen kiszárad, mert a vizét maximálisan felhasználják az öntözéshez. Elfelejtik, hogy a kínai vezetésnek kezelnie kell azt az egészségtelen helyzetet is, hogy a 800 milliós munkaképes kínai lakosság több mint negyede, 225 millió ember számít vándormunkásnak, vagyis olyannak, aki a lakóhelyétől legalább 50 kilométernél messzebb

dolgozik, sőt sokszor akár több ezer kilométerre is. Ezek általában viszonylag fiatal, nyolc általánost végzett, azt követően pedig valamilyen rövid, egy-két éves szakmai képzésben részesült emberek, akiknek nagy része az építőiparban dolgozik. Ez a hatalmas tömeg elhelyezése is komoly problémákat okoz. Ráadásul elsősorban olyan jellegű infrastrukturális építkezések kezdődtek meg, amelyek megtérülése csak évtizedekben mérhető, de ezeknek mindenképpen neki kell kezdeni, s ha már elkezdték, a 21. század elején nem az előző századi infrastruktúrát fogják kiépíteni.

A kínaiak már régóta terveznek egy olyan vidékfejlesztést, amely részben ellensúlyozza e rengeteg ember nagyvárosokba való beáramlását – ami persze világjelenség, s olyan hátulütői vannak például, hogy a világvárosokat nyomornegyedek övezik. Ilyenek Kínában is több helyen kialakultak, hiszen az ideiglenesen ott dolgozó munkások barakkokban, kalyibákban, sátras munkásszállásokon vannak elhelyezve, összezsúfolva, szegényes körülmények között. Sok kisüzem még a beteg- és balesetbiztosítást se adja meg a dolgozóinak. Óriási számban működnek olyan kis magánbányák, ahol sorozatban fordulnak elő balesetek – mint azt olvashatjuk a napi hírekben is. E tekintetben is igyekeznek azért egy társadalombiztosítási és szociális hálózatot kiépíteni. Komoly sikernek tekintik például, hogy törvényekkel rá tudták kényszeríteni a külföldi befektetőket arra, hogy beteg- és nyugdíjbiztosítást nyújtsanak a vidékről toborzott munkásaiknak úgy, hogy az a biztosítás átvihető legyen más területekre is. Most kezdenek egy olyan általános beteg- és nyugdíjbiztosítási rendszert kiépíteni – vidéken szövetkezeti alapon, állami támogatással, a városokban a hazai és külföldi magántőke bevonásával, de alapvetően állami támogatással –, amelynek révén idővel elérjük majd azt, hogy az emberek min-

denhol érvényes saját biztosítási számlával rendelkezzenek. Ennek kiépítése jelenleg még csak 30%-nál tart, de a vidékfejlesztés során ennek 100%-ra való emelése is cél.

A külföldi kritikusok azért is bírálják a kínai vezetést, hogy nem megy bele a földmagántulajdon rendszerének bevezetésébe, miközben a helyi párttitkárok és helyi kormányok vezető tisztviselői az állami és kollektív tulajdonban lévő földekkel ingatlanspekulációkat folytatnak, s emiatt jellemzővé vált a korrupció. Tény, hogy ilyenekre gyakran akad példa, de az is, hogy időnként lecsapnak rájuk. Egy olyan országban, ahol az ország területének alig több mint 10%-a művelhető, a föld magántulajdona még a jelenleginél is nagyobb méretű spekulációra adna lehetőséget. Azt azért Kínában is pontosan tudják, hogy bármilyen hatalmon lévő csoport csak akkor tud tartósan hatalmon maradni, ha nem ássa alá a tekintélyét a korrupcióval. A Pekinget bírálók szívesen hozzák fel példaként Tajvant, amely már áttért a polgári demokráciára és a többpártrendszerre, de azért ne feledjük, hogy a két évvel ezelőtti tajvani elnök börtönben ül – ingatlanspekuláció és korrupció miatt.

NB: *Többen ugyanakkor azt is szövé teszik, hogy a kínai vezetés keze mintha sokkal gyorsabban eljárna a korrupció ellen tüntetőkkel szemben, mint a korrupciót elkövetőkkel. S a tüntetőkkel szemben általában is igen kemény.*

T. B.: Egy olyan hatalmi rendszer, amely a kapitalista eredeti felhalmozás szakaszában van, vagy ahogyan azt manapság mondják: vadkapitalizmust folytat, mindenkor és mindenütt kegyetlen módszereket alkalmaz. A hongkongi, a washingtoni és általában a nyugati országok újságírói fel vannak háborodva, hogy az emberi jogok, a gyülekezési és a szólásszabadság nem érvényesülnek Kínában. Ezt Pekingben is pontosan tudják,

de tudják azt is, hogy egy ekkora elmaradott országban milyen könnyű felbérelni az embereket, hogy kimenjenek az utcára tüntetni, főleg ha okuk is van rá. Ám ha a tüntetések elfajulnának, az azokon a területeken hónapokra óriási káoszhoz vezetne. A kínai vezetés számára a legnagyobb tanulság e tekintetben a gorbacsovi peresztrojka és glasznosztj volt, amit úgy értékelték, hogy egyrészt teljesen szétzilálta a pártfegyelmet, másrészt mindenért lehetett tüntetni, és ezt követően pedig megindult a harc a különböző hatalmi csoportosulások között a hatalom megszerzéséért, ami azután az egész rendszer felbomlásához vezetett. Ezt pedig Kínában mindenképpen szeretnék elkerülni.

NB: *A gazdasági világválság szinte mindenütt érezhető szociális feszültséget okoz, e feszültségek komoly indulatokat, az indulatok pedig Európában radikális és populista pártokat juttatnak a hatalom közelébe. Fenyegetheti-e valamilyen hasonló probléma a kínaiakat? Például az említett 20 millió vándormunkás elbocsátása nem okozhat-e az általánosnál nagyobb feszültséget?*

T. B.: Okozhatna, csak hogy az a 20 millió ember a vándormunkásoknak csak kevesebb, mint 10%-a. De amit talán ennél is fontosabb tudni, hogy a szociális feszültségek politikai hasznosításra való kihasználása Kínában azért nem hatásos, azért nem keltenek országos méretű felháborodást, azért nem használható ki a populizmus számára, mert ebben az országban mindig is voltak szegények és gazdagok. Így a társadalom számára nem az a fontos, nem az az újszerű, hogy szociális feszültségek vannak, hanem az, hogy az elmúlt években körülbelül 200 millió embert sikerült kiemelni az éhhalál és a reménytelen szegénység színvonaláról, miközben a fennmaradó több mint egymilliárd életszínvonala – ha nem is egyenlő mértékben, s messze nem a GDP növekedésével arányosan, de – tartósan emelkedett. Kí-

nában ma már csak körülbelül 50 millió embert tekintenek olyan szegénynek, aki feltétlenül állami támogatásra szorul, s ez a lakoságnak kevesebb, mint 4%-a. A szociális különbségek és szociális feszültségek ezért nem izgatják annyira a kínaiakat. Kétségtelen, s erről a sajtó is sokszor beszámol, hogy a kínai úrgazdagok hivalkodnak a gazdagságukkal, de a jüan-milliomosok száma még csak 875 ezer, a milliárdosoké pedig mindössze 140. Területi eloszlásban a kínai milliomosok 48 százaléka Pekingben, Sanghajban, illetve Kantonban él, átlagéletkoruk pedig nemzetközi összehasonlításban igen alacsony, mindössze 39 év.

NB: *A kínai milliomos réteg és a hatalmi elit azonos vagy különböző?*

T. B.: Ez a két réteg inkább különböző. Kisebbség, s nem is mindig a leggazdagabbak, a volt káderyerekek, akiket az apjuk vagy nagyapjuk már elküldött a legjobb angol és amerikai egyetemekre. A kínai vezetők közül nem nagyon lesznek milliomosok, inkább gyakori, hogy egyes családtagjaik olyan pozícióba kerülnek, hogy különböző állami megrendeléseknél kapjanak segítséget. Az utóbbi időben inkább az mondható új jelenségnek, hogy sikeres vállalkozóból lesz állami vezető vagy parlamenti képviselő, sőt nem egy esetben nemcsak párttag, de akár központi bizottsági tag is. Amit ebből a szempontból fontosabb tudni, hogy a kínai egy olyan nemzet, egy olyan etnikum, amely akárhol van a világon, élelmes vállalkozó, keményen dolgozik, hajlandó nélkülözni, és igen kitartó. A magyarok is úgy ismerték meg a kínaiakat, mint piaci kereskedőket, éttermi vállalkozókat, akik reggeltől estig gürcölnek, bővíli árukkal kereskednek, s nem képesek tisztességesen megtanulni magyarul. Tulajdonképpen ezt gondolják rólu-
luk zömmel ma is. Pedig egy részük már rég elhagyta Magyarországot, mert rájött, hogy Kínában ma nagyobb haszonnal tud vállal-

kozni, különösen az ingatlanpiacon, ahol felettébb fontos a jó személyi kapcsolat és a jólérsétség. Bizonyos értelemben ehhez kapcsolódik az egyik nagy probléma és veszély, ami Kínát is fenyegeti: egy veszélyes ingatlanbuborék létrejötte és kipukkanása. Az óriási pénztartalékok bankok általi kihelezése ugyanis hivatalosan arra lett címezve, hogy a kis- és közepes vállalatokat kell támogatni. Ezek viszont nagyon gyakran nem arra fordítják a pénzt, hogy megoldják a piaci problémáikat vagy fejlesszenek, hanem ingatlanokba fektetik be. Ma rengeteg ember ezen gazdagodik meg, s ehhez nem kell nagy szakképzettség és műveltség.

NB: *A politikai elit és a gazdasági elit szétválása nem okoz konfliktust?*

T. B.: Ez a konfliktus ma még nem olyan nagy, mint sokan gondolják. Hiába mutatják ki ugyanis a statisztikák, hogy az állami szektor részesedése Kínában mára csupán 20%-os, a bankokon keresztül az államnak oly mértékű ellenőrzési lehetősége van, amit egy piacgazdaságban nem nagyon lehet elképzelni. Többek között éppen ebben van – különösen ma – a kínaiak előnye, ott nincs akkora szabadsága a bankoknak, hogy csak a saját profitjukat tarthassák szem előtt. Nyugaton a bankvezetők szakítják le a nagy pénzeket, Amerikában több százmilliós bónuszt kaptak akkor is, amikor a bank csődbe ment. Ez Kínában elképzelhetetlen. Ugyanakkor az is igaz, hogy egyes tartományokban és nagyvárosokban egyes magas beosztású párt- és állami vezetők azon buktak le, hogy túlságosan „bensőséges” kapcsolatot építettek ki a helyi gazdasági elittel.

NB: *Mennyire tudta Kína kihasználni a gazdasági világválságot arra, hogy pozícióit kiszélesítse a világban? A nyugati sajtó egyre többet ír a kínai befektetési, beruházási és gazdasági együttműködési kapcsolatok szélesedéséről. Arról, hogy újragyarmatosítja Afrikát, erősíti pozícióit Dél-*

Amerikában... Milyen célok elérése motíválja Kínát a pozícióerősítése során?

T. B.: Kína legfőbb stratégiai célja, hogy egy multipoláris világban az egyik vezető pólus legyen, és nemcsak mint Kína, hanem mint a kelet-ázsiai régió vezető hatalma próbáljon hosszabb távon nemcsak versenyképes, hanem legmeghatározóbb tényezőjévé válni a világgazdaságnak. Ebben a régióban benne van Japán és Korea, továbbá – a kínai diaszpóra miatt – bizonyos mértékig a délkelet-ázsiai térség is. Gyakorlatilag már ma kínai kézben van egész Délkelet-Ázsia kereskedelme és bankügye, a Fülöp-szigetektől Malajzián át egészen az indonéz és csendes-óceáni szigetviláig, miközben az ottani lakosságnak mindössze három-négy, illetve 8–10%-át teszik ki a kínaiak, leszámítva persze Szingapúrt, ahol a lakosság 78%-a kínai etnikumú. Indiát Peking külön kezeli. A csendes-óceáni térségben már jelenleg is csak az Egyesült Államok az igazi partner, csak Amerikával folyik a geopolitikai mérkőzés. Peking ugyan semmiképpen nem akarja kiélezni a kapcsolatait az USA-val, de bármit is tesz Kína, azt Amerika úgy érzi – egyébként joggal –, hogy Kína növekedése őt teszi kisebbé. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az Egyesült Államoknak Kínával mint veszélytényezővel kellene számolnia.

Kína szemszögéből az Egyesült Államok biztonságpolitikája egyfajta dichotómiát mutat. Washingtonban vannak, akik azt mondják: Amerika arra van predesztinálva, hogy ameddig világ a világ, ő legyen az egyetlen szuperhatalom. A kínaiak erre azt mondják, hogy ez a fajta megközelítés és logika oly mértékben veszélyes, hogy magában hordozza egy újabb világháború kirobbanásának veszélyét. Ha az Egyesült Államok továbbra is fegyverkezik, hogy továbbra is mindenütt bevethető, legalább két háborút megnyerni képes haderővel bírjon, ezzel gyakorlatilag kihívja a világot maga ellen, és

rákényszeríti arra, hogy a világ többi nagyhatalma is ilyen lépéseket tegyen. Kína nem törekszik arra, hogy külföldi támaszpontokat létesítsen vagy szerezzen, viszont gazdaságilag mindenhova beépül, ahova tud.

Ez se könnyű, mert a jelenlegi világhelyzet nem olyan, mint az 1960-as években volt, amikor is a gyarmati sorból felszabadult afrikai országok vezetése helyezkedett és próbált kitörni a volt gyarmattartó érdekszférájából. Akik akkoriban ki akartak törni, azok óriásit buktak, hiszen nem nagyon tudtak másra támaszkodni, mint a Szovjetunióra, amely viszont egy agyaglábon álló óriásnak bizonyult. Ezt az afrikai országok megjegyezték, miként tanult belőle Kína is. Vagyis Peking ma nem akar senki számára ideológiai-politikai irányítúvé válni, kapcsolatait nagyon is pragmatikus szempontok alapján alakítja. Persze erre is vonatkozik a korábbi állítás, hogy bármit is tesz Kína, azt mindig kritika éri Washingtonban. Most épp azért bírálják, mert hajlandó mindenkivel tárgyalni. Peking ezen persze olykor felháborodik, mondván: hogy van képe éppen annak az Egyesült Államoknak ezt Kína szemére vetni, amely képes volt Chilében azért megdönteni a hatalmat, mert a rézbányákat államosította, és hatalomra juttatni egy olyan diktátort, akinél véres kezűbbet keveset találni a 20. század utolsó harmadában.

Az esetek többségében azonban a kínaiak egyszerűen azt válaszolják a kritikákra, hogy ezek belügyek, ők azzal tárgyalnak, aki éppen hatalmon van. Nyilvánvaló, azt azért megnézik, hogy olyan emberek legyenek, akikre később hosszabb távon tudnak támaszkodni.

Ha most mindezt az egyes térségekre próbáljuk lebontani, akkor Kínát azok a latin-amerikai országok érdeklik a legjobban, amelyeknek még kiaknázatlan nyersanyagkincseik vannak. Most például a földrengések miatt Hu Jintao nem tudott elmenni Chi-

lébe. Afrika esetében távol akar maradni a különböző helyi-etnikai konfliktusoktól, ezekbe nem kíván beavatkozni, de gazdaságilag meg akarja vetni a lábát a fekete kontinensen. Mivel a kíniaiak úgy látják, hogy az elkövetkező időszak egyik alapvető kérdése a víz és az élelem lesz, egyrészt megpróbálják megtanítani az afrikai embereket, hogy a rendelkezésükre álló földterületen hatékonyabban is lehet gazdálkodni, vizkutatókat folytatnak és támogatnak, egészségügyi szolgáltatásokat építenek ki, s vannak olyan afrikai országok, amelyekben a születésszabályozásban is számíthatnak Peking tapasztalataira. Persze a kritikák ezzel kapcsolatban sem maradnak el, hiszen ne fedljük: a kínaiakat még ma is bírálják, hogy öt ezrelékre csökkentették a természetes szaporulatot, amit egy nagyon gyors előregedés követ majd, s hogy drákói szigorral büntetik azokat, akik két gyereknél többel rendelkeznek. Pekinget azonban nem a regionális pozíciószerezés erősítette meg a válság során. Kína ugyanis mindenekelőtt azáltal erősödött meg, hogy a G8-ak csoportja elvesztette a jelentőségét, és a válságkezelés fő motorja a G20-ak lettek.

NB: *Az Egyesült Államok és Kína viszonya kapcsán olykor úgy tűnik, mintha Kína számos területen nem is akarná felvenni a versenyt a világ jelenlegi egyetlen globális hatalmával. Nem nagyon érzékelhető, hogy katonailag világpolitikai ambíciói lennének Pekingnek, annak ellenére sem, hogy modernizálja a hadseregét. Hasonlóképpen diplomáciai téren sem kíván együtt menetelni az Egyesült Államokkal vagy a BT többi tagjával. Mi az oka annak, hogy ezeken a területeken Kína ennyire defenzív, mérsékelt politikát folytat?*

T. B.: A fegyverkezési versenyben a kínai vezetés semmiképpen nem kíván részt venni, hiszen előttük van a Szovjetunió történelmi példája. A védelmi képesség esetében

nem annyira a számbeli fölény fokozására, hanem minőségi lépéstartásra törekşenek. Az elektronikai harc és kiberhadviselés terén megpróbálnak lépést tartani, és óriási erőfeszítéseket tesznek az űrkutatásban is. Az összes csúcsiparágra óriási pénzeket költenek, és emberek millióit képezik ki, legyen szó akár a nanotechnológiáról, akár az információs technika fejlesztéséről vagy a tudásalapú gazdaság kiépítéséről. Ebben óriási előnyük van, mert bár Kínában nem olcsó az oktatás és komoly megterhelést jelent egy gyerek taníttatása, de mégsem annyira, mint az Egyesült Államokban. Ezért aztán tömegesen tudnak beiskolázni és állami ösztöndíjban részesíteni fiatalokat, azzal a feltétellel, hogy a végzett hallgatónak kötelessége odamenni, ahova az állam irányítja majd. Szerintem 10–15 éven belül óriási meglepetések fogják érni a világot, mert a csúcsiparágak összes kutatási területén egyre több lesz a kínai a Nobel-díjasok között. E tekintetben tehát a technológiai és nem a katonai vonalon az Egyesült Államoknak tényleg van félnivalója.

A kérdés persze az, hogy minderre hogyan reagál majd az Egyesült Államok. Azok a héják kerülnek-e előtérbe, akik azt az álláspontot képviselik, hogy Amerikának bármi áron vezetnie kell és a partnert le kell söpörni, minél hamarabb annál jobb, kihasználva azt a helyzetet, amíg a technológiai előny az amerikaiak kezében van? Vagy azoknak lesz erősebb befolyásuk, akik azt mondják, hogy konstruktív partnerre kellene tenni Kínát, mert ez az Egyesült Államoknak is alapvető érdeke, s olyan kooperációt kellene kialakítani vele, ami idővel majd Amerikát is tovább tudja lendíteni? Ezek a hangok ma is azt mondják: nem szabad összeveszni, mert ha Amerika megrontaná a kapcsolatokat Kínával, az már most egy sor országban felháborodást váltana ki, s ez annál is kellemetlenebb le-

het, mert a G20-ak társaságában Kínának egyre meghatározóbb a szerepe.

Valóban érdekes játszma zajlik a két nagyhatalom, illetve az említett két washingtoni politikai irányzat között. A múlt év novemberében volt az első komolyabb találkozó Barack Obama és Hu Jintao között. Tanácsadói Obamát arra készítették fel, hogy próbáljon nyomást gyakorolni. A pekingi vezetés azonban az amerikai elnök tudomására hozta, hogy tárgyalni mindig hajlandóak, de nyomásra ők nem fognak cselekedni, annyi önérzete és hatalmi ereje ugyanis már van Kínának. Erre Obama ellenfelei azonnal azt mondták, hogy az elnök gyenge, és szerintük keményen el kell ítélni Pekinget. Februárban azután konkrétan is azt követelték, hogy Obama ítélje el Kínát mint devizamanipulátort. Ebbe Anglián keresztül még az Európai Uniót is be tudták vonni. Az összes jobboldali és liberális újság kórusban szidta Kínát. Azt is ki akarták kényszeríteni, hogy április 15-én a kongresszus adjon ki egy Kínát egyértelműen elítélő nyilatkozatot.

Obama végül megnyerte a csatát az egészségügyi reformot illetően, s – még a nukleáris biztonság kérdése ügyében összehívott tanácskozást megelőzően – elküldte Kínába Timothy Geithner pénzügyi államtitkárt a kínai álláspont kipuhatólása céljából. Washingtonban valószínűleg azt remélték, hogy a kínaiak nagyobb mértékben fogják elkötelezni magukat az Irán elleni közös fellépéshez. Ők azonban nagyon ügyesen lavíroztak ebben a kérdésben – ez egyben magyarázat arra is, miért nem fejlesztik az atoműtőerejüket –, s azt mondták: a proliferáció nem jó dolog, de először csökkentés csak szépen a meglévő űtőerejüket azok, akiknek a legtöbb atomfegyverük van, mi pedig majd még lassabban fogunk felzárkózni. A legfőbb cél, hogy senki ne használjon atomfegyvert. Ezzel lényegében adtak egy érvet Iránnak is, mivelhogy Teherán is többször ki-

jelentette: neki ne azok mondják meg, hogy van-e joga vagy sem az atomprogramjához, akik állig fel vannak fegyverkezve, illetve hallgatnak arról, hogy Izraelnek van-e nukleáris fegyvere.

Az amerikai–kínai kapcsolatokra nyilvánvalóan az is hatással lesz, hogy miután Peking néhány milliárdot betett a Világbank alapjába, újraosztották a szavazatokat, és Kína ma már az USA és Japán után a harmadik legtöbb szavazati joggal rendelkező ország. Látni kell persze azt is, hogy Obama helyzete több szempontból is igen nehéz: az amerikaiak 30–40%-a nehezen tudja elviselni Obamát, a liberális nézetek se nagyon kedveltek, és a Kínától való félelmet beletáplálták az amerikaiakba. Világosan látható azonban, hogy Kína elsősorban Ázsiában akar építkezni. Komoly lépéseket kell tennie, hogy a sanghaji együttműködési szervezet úgy kerüljön kínai vezetés alá, hogy Moszkva ne érezze azt ellene irányulónak. Ez annál is fontosabb, mert az oroszok amúgy is vesztesre állnak a Távols-Keleten.

NB: *Az elkövetkező 15–20 évben milyen problémákkal kell szembenéznie Kínának?*

T. B.: Az úgynevezett világproblémákkal. Nem a túlnépesedésről beszélek, az visszafordult Kínában, az elöregedés lesz a jövő problémája, vagyis az, hogy nő az eltartottak és csökken az eltartók száma. Egyelőre ennek nem érzik a súlyát, hiszen akkor valószínűleg már többet tettek volna, hogy oldjanak a születésszabályozás szigorán. Eddig csupán annyi változott, hogy ha valakinek lánya születik, akkor engedélyeznek még egy fiút is, de ott már mestersegesen is beavatkoznak.

Egy másik nagy problémakör az elszivatagosodás, a vízhiány és a klíma kérdése. Érdekes, mennyire elsikkadt, hogy miköz-

ben Koppenhágában se Obama, se Hu Jintao nem írta alá a klímaegyezményt, most, mielőtt az Egyesült Államokba ment volna a kínai elnök a nukleáris biztonsági konferenciára, a kínai külügyminiszter bejelentette, hogy Peking csatlakozik az aláírókhoz. Elsődlegesen azért, mert a kínaiak rájöttek: saját érdekükben meg kell tenniük mindent, hogy a megújuló energia terén vezetők legyenek. Mára már több szél erőművet építettek, mint Amerika, s elhatározták, hogy atomerőműveket is nagyobb számban fognak építeni, miközben Európában még mindig vita dül ennek veszélyességéről. Tömegmérétekből folyik a napkollektorok gyártása és a passzív házak építése, most fogják üzembe helyezni a világ legnagyobb naperőművét, és Afrikában is kísérleti munkákat folytatnak e téren. Végül, mint már említettem, a foglalkoztatás és az urbanizáció kérdése is problémaként vetődik majd fel. Vannak olyan előrejelzések, hogy 2030-ra a világ megavárosai közül hét Kínában lesz, s ezt Peking a vidékfejlesztéssel szeretné megakadályozni.

A többpártrendszernek belátható időn belül nem látom a jövőjét, mert nincs olyan társadalmi réteg, amely valamiféle közös alapon meg tudna szerveződni. Munkásosztály nincs Kínában, a földművelők szét vannak tagolva, az értelmiség pedig individualista módon kívánja biztosítani a maga jövőjét. Veszélyt a lokális, partikuláris érdekek előtérbe kerülése jelenthet, mivel az gyengítene az egyes országrészek és régiók közötti komparatív együttműködést, valamint a központi kormány irányító és ellenőrző képességét. Kína számára – több évezredes történelme során – mindig is az egyes országrészek és régiók szétválása és egymás ellen fordulása jelentette a legnagyobb veszélyt.